

Elk niveau andere leerhulp: de derde functie van niveauiduidingen (3)

Dit is het derde deel over de didactische functies van niveauiduidingen. De functies, observeren en beoordelen, zijn voorwaardelijk voor de derde functie: leerhulp geven. Leerhulp op maat is niet alleen afhankelijk van de uitvoeringskwaliteit, maar ook door de eigen leerwens van de beweger.

TEKST CHRIS HAZELEBACH

Terugblik

In het eerste deel werd een onderscheid gemaakt in het observeren van een bewegingsactiviteit tussen de context en de uitvoeringswijze. In de didactiek wordt onderscheid uitgewerkt in de pistemetafoer en de niveauiduidingen.

▼
Uitdaging

De pistemetafoer is een ordening die inzicht geeft in de mate van complexiteit van de leercontext. Op de blauwe piste is het makkelijker skiën dan op een rode piste. De ordening van de niveaus verduidelijkt de kwaliteit van de uitvoeringswijze. Op een blauwe piste kun je op verschillende manieren naar beneden skiën, gespannen (niveau 1) of swingend (niveau 3). De eerste functie van niveauiduidingen is het observeren van kwaliteitsverschillen. Het basisdocument PO gebruikt daarvoor een driedeling: niveau 1,2,3. In dit artikel gemakshalve vertaald naar de gewone uitvoering (1), de goede uitvoering (2) en de grandioze uitvoering (3).

Het didactische uitgangspunt van het basisdocument is dat de leerkracht een leercontext (piste) aanbiedt waar iedereen 'gewoon' aan mee kan doen, zodat ze direct succes ervaren. De goede bewegers zullen zich onderscheiden door een 'betere' uitvoeringswijze. Beter wordt vaak bepaald door het ideaalbeeld uit de sportcultuur en die is vaak verbonden met de kans om een wedstrijd te winnen. In een onderwijscontext gaat het niet om het leren winnen van wedstrijden, maar om het ontdekken van persoonlijke mogelijkheden om het bewegen op een eigen wijze uit te voeren. Het hoogste uitvoeringsniveau in het onderwijs is anders dan in de sport, omdat het doelgebied 'bewegen verbeteren' (kwalificering) mede bepaald wordt door het doelgebied 'bewegen waarderen' (subjectivering). Op het hoogste uitvoeringsniveau (3) is er ruimte voor creativiteit en vindt de beweger zijn eigen persoonlijke beweeguitdaging, die af kan wijken van de beweeguitdaging in de leerlijn.

De vraag in dit derde deel is welke leerhulp kan de leerkracht geven aan de drie verschillende uitvoeringsniveaus.

Het geven van leerhulp

In het basisdocument PO wordt voor elke kernactiviteit verschillende leerhulp uitgewerkt voor een gewone (1) en een goede (2) uitvoeringswijze. Bijvoorbeeld voor een gewone bewegingsuitvoering staan veel arrangementsaanpassingen en voor de goede uitvoering technische uitvoeringsregels. Van de Berg (2011) heeft voorgesteld om de gewone beweger (1) vooral complimenten te geven, de goede bewegers (2) aanwijzingen en de grandioze bewegers (3) een leervraag. Natuurlijk verdient een goede beweger ook een compliment, maar die zal minder invloed op het verbeteren van het bewegen hebben dan bij een gewone beweger.

Het kiezen van de juiste leerhulp die past bij het uitvoeringsniveau is één van de moeilijkste taken voor de leerkracht. De leerhulp is niet alleen gericht op het huidige niveau, maar ook op het volgende niveau. Vygotsky (1920) wees er op dat een leerling met behulp van de leerkracht instaat is om op een hoger niveau deel te nemen. Hij noemde dit de 'zone van de naaste ontwikkeling'. De didactische functie van de niveauiduidingen is dat de leerkracht inzicht krijgt in wat het volgende niveau van de leerling kan zijn. De niveauiduiding (1,2,3) geeft de volgorde aan. Voor niveau 3 is er geen hoger niveau nodig, omdat een grandioze beweger in staat is om zelf een nieuwe beweeguitdaging in elke context te creëren.

In het basisdocument PO is getracht om bij elke kernactiviteit aan te geven welke leerhulp het beste past bij de verschillende leerfasen

Deze nieuwe beweeguitdaging veroorzaakt weer een kans op mislukken van de beweegactiviteit, waardoor het leerproces opnieuw kan beginnen. Deze leercirkel is door Consten e.a. (2013) gekoppeld aan de verschillende gerichtigheden van de beweger. Het idee is dat een beweger die moeite heeft om succesvol deel te nemen iets anders wil leren dan een beweger die wel succesvol is. De niveau 1 beweger is vooral gericht op het voorkomen van de mislukking en op het volbrengen van de opgedragen 'taak'. De niveau 2 beweger is niet meer gericht op de mislukking maar op het verbeteren van de 'vorm' en het optimaliseren van het bewegingsverloop. De niveau 3 beweger zoekt zelf naar een 'uitdaging' die de efficiënte

uitvoeringswijze opnieuw problematiseert (Koekeoek 2016). Dit worden drie leerfasen genoemd die richting geven aan het leerproces.

In het basisdocument PO is getracht om bij elke kernactiviteit aan te geven welke leerhulp het beste past bij de verschillende leerfasen. In de afgelopen jaren is de zoektocht naar goede leerhulp verder verdiept door de kennis over impliciet en expliciet leren. Wat de beste leerhulp is voor een beweger die de activiteit op niveau 1 uitvoert, is niet alleen afhankelijk van 'de zone van de naaste ontwikkeling'. Of de leerhulp daadwerkelijk door de leerling geaccepteerd wordt, is ook afhankelijk van zijn eigen leerwens. Jeroen Koekoek (2020) heeft in zijn promotie-onderzoek aangetoond dat leerlingen impliciete beweegredenen hebben om op een bepaalde wijze deel te nemen. Deze beweegredenen komen niet altijd overeen met die van de leerkracht. De leerkracht heeft als taak leerlingen te helpen om beter te leren bewegen, maar er zijn bewegers die helemaal niet beter willen worden in de gymles. Voor hun is bijvoorbeeld het sociale contact veel belangrijker. Hierdoor is de kans aanwezig dat de leerhulp die gericht is op beter leren bewegen niet past bij de leerwens van de leerling.

Het verschil in leerwens van de leerkracht en leerling

De ultieme wens van de leerkracht binnen het doelgebied 'bewegen verbeteren' is dat alle leerlingen alle drie de niveaus van bewegen ontdekken in de aangeboden leercontext (piste). Dit zou misschien kunnen als we in het onder-

▲ **Complex** wijs eenvoudige leercontexten (blauwe pistes) heel vaak aanbieden: bijvoorbeeld trefballen en schommelen. De taak van het bewegingsonderwijs is ook een introductie in de bestaande sportcultuur. Het is daarom niet voldoende dat kinderen in het onderwijs alleen eenvoudige activiteiten doen, zoals blokjesvoetbal (blauwe piste). Het bewegingsonderwijs moet kinderen ook introduceren in complexe beweegcontexten uit de sport. Bijvoorbeeld lummelspel (rode piste) of een partijspel 4 tegen 4 (zwarte piste).

Door de beperkte onderwijstijd is het niet mogelijk dat alle kinderen in deze complex leercontexten (rode pistes) het hoogste (derde) niveau halen. Door het brede aanbod (32 beweegthema's) en de beperkte onderwijstijd gaat het basisdocument PO er vanuit dat ongeveer 30 % van de kinderen niet beter worden dan het eerste uitvoeringsniveau. Waarschijnlijk is deze groep in de afgelopen 20 jaar groter geworden door de achteruitgang van de motorische ontwikkeling. De groep 'gewone' bewegers (mogelijk wel

40%) zal in het bewegingsonderwijs niet verder komen dan het eerste uitvoeringsniveau. Ze doen op een voldoende wijze mee, maar zullen in de gymles niet goed worden. De 'zone van de naaste ontwikkeling' is voor deze kinderen niet meer het volgende uitvoeringsniveau.

De ultieme wens van de leerkracht binnen het doelgebied 'bewegen verbeteren' is dat alle leerlingen alle drie niveaus van bewegen ontdekken in de aangeboden leercontext (piste)

Veel vakleerkrachten herkennen dit probleem, dat het lastig is om het uitvoeringsniveau van een grote groep kinderen te verbeteren. Er zijn kinderen die zelf beseffen dat ze in complexe sportcontexten weinig te leren hebben. Gelukkig vinden ze het wel leuk om in complexe sportcontexten mee te doen. Bijvoorbeeld met een potje voetbal 11 tegen 11 kan elke 'gewone' beweger wel meedoen, zonder dat die merkt dat die bijna geen bal heeft aangeraakt. Het sociale contact is belangrijker dan het spelletje goed leren spelen. Mogelijk is dit de reden waarom sommige vakleerkrachten 'bewegen verbeteren' niet meer als hoofddoel zien en tevreden zijn met het introduceren van de kinderen in allerlei leuke bewegen- en sportcontexten. Lekker leuk bewegen is een leerwens van veel kinderen en kan ervoor zorgen dat ze levenslang blijven bewegen. Toch wringt het dat het 'bewegen verbeteren' voor zo'n grote groep 'gewone bewegers' in het onderwijs niet meer haalbaar is.

Herziene visie op 'bewegen verbeteren' voor de gewone beweger (niveau 1)

Vanuit de didactiek wordt de vakleerkracht aangeleerd om te proberen de kinderen in een complexe beweegcontext te laten bewegen (pistemetafoor) en binnen de leercontext een hoger uitvoeringsniveau te bereiken (Berkel, 2007). Nu blijkt dat een grote groep 'gewone' bewegers waarschijnlijk hun schoolleven lang op het eerste uitvoeringsniveau blijven deelnemen, is het de vraag of op het eerste uitvoeringsniveau er toch sprake kan zijn van bewegen verbeteren. Een mogelijke oplossing is te vinden in het werk van Nijk (1984). Hij beschreef in zijn boek 'handelen en verbeteren' drie manieren van verbeteren:

- Verbeteren 1= hetzelfde blijven doen
- Verbeteren 2= hetzelfde slimmer (efficiënter) doen
- Verbeteren 3= hetzelfde anders doen

Nijk stelt dat de beweegreden om 'hetzelfde te blijven doen' opgevat kan worden als de eerste manier van verbeteren, want als de beweger niet meer hetzelfde wil blijven doen dan zal die de beweegactiviteit uiteindelijk slechter gaan uitvoeren. Dus 'hetzelfde willen blijven doen' kan opgevat worden als een vorm van 'bewegen verbeteren'. Deze beweegreden komt overéén met het grote doel van het onderwijs, namelijk dat kinderen een positieve houding behouden om te blijven bewegen. Deze essentiële beweegreden, om hetzelfde te blijven doen, is herkenbaar bij 'gewone' bewegers. Ze zijn blij dat ze zonder mislukking mee kunnen doen met de anderen en dan is de leerwens 'mee willen blijven doen' van groot belang. Zij hebben niet de wens om goed te worden en raken soms geïrriteerd door de leerkracht (of medeleerlingen) die aanwijzingen geven om de activiteit 'perfecter' uit te voeren.

Niet alleen de gewone bewegers (niveau 1) hebben niet altijd de behoefte om goed te worden. Ook een goede beweger wil soms gewoon hetzelfde blijven doen. Misschien herkenbaar voor goede skiërs, die alle drie de vormen van verbeteren tijdens een skidag afwisselen. Vanuit het doelgebied 'bewegen waarden' is het belangrijk dat kinderen leren dat in beweging blijven ook een vorm van verbeteren is en dat dit beter lukt als je juist niet goed wil worden. Leren genieten van wat wel lukt is in een onderwijscontext mogelijk belangrijker dan goed willen worden? Wat betekent dit voor de leerhulp voor een gewone (1) beweger, die binnen de beschikbare onderwijstijd geen kans heeft om een hogere uitvoeringsniveau te halen? De leerhulp op maat is dan gericht op datgene wat de beweger zelf graag wil doen om te blijven deelnemen in de aangeboden onderwijscontext. Het achterwege laten van ouderwetse methodische leerhulp is misschien wel de beste leerhulp om beter te worden in 'hetzelfde blijven doen'.

Tot slot

In deze artikelenreeks is gepoogd om de didactische waarde van de niveauidingen in beeld te brengen. Naast de observatie- en beoordelingsfunctie kan de niveauiding helpen om leerhulp op maat te geven. De meeste methodische leerhulp is geschikt voor de 'goede beweger' (niveau 2), die graag de beweegactiviteit efficiënter (beter) wil uitvoeren. Anders is dit voor de 'gewone' beweger die in een onderwijscontext niet beter wil worden, maar gewoon mee wil doen. Dit gewoon mee blijven doen, kan gezien worden als een belangrijke vorm van 'bewegen

De meeste methodische leerhulp is geschikt voor de 'goede beweger' (niveau 2), die graag de beweegactiviteit efficiënter (beter) wil uitvoeren

verbeteren' en vraagt om andersoortige leerhulp. De traditionele methodische leerhulp is mogelijk ook minder geschikt voor de grandioze beweger (niveau 3) die zelf op zoek moet naar zijn eigen beweeguitdaging in een 'eenvoudige leercontext'. Een echt talent vindt zijn eigen leerroute en zou minder afhankelijk moeten zijn van een leermeester (Koekoek 2016). Met bovenstaande uiteenzetting zal het gebruik van niveauidingen er niet makkelijker op geworden zijn, maar hopelijk wel boeiender.

◀ *Op elkaar bouwen*

Contact

CA.Hazelebach@windesheim.nl

Kernwoorden

niveauiding, leerhulp, leercontext

Foto's

Anita Riemersma

Literatuurverwijzing

Berg, van de T., Hazelebach, C. (2011). *Verbale Leerhulp*. LO-magazine nr 8 september 2011.

Berkel, M. van, Danes, H., Dijk S. van, Geleijnse, J. et al (2007). *Perspectieven op bewegen*. Publicatiefonds t' Web.

Consten, A., Driel, G, Walinga, W. (2013). *Ict en bewegingsonderwijs; over video-informatie en leerprocessen*. LO-magazine nr 7 augustus 2013

Koekoek, J., Hazelebach, C. (2016). *Spelonderwijs en de aandacht voor zwakke en goede leerlingen. MRT in perspectief*. Nijverdaal: publicatiefonds 't Web.

Koekoek, J. (2020) *Exploring task-related student peer interactions in physical education*. Zeist; Jan Luiting fonds.

Mooij, C., Berkel, M. van, Consten, A., Danes, H., Geleijnse, J., Graft, M. van der, ...Tjalsma, W. (2011). *Basisdocument bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs*. Zeist: Jan Luiting Fonds

Nijk, A.J. (1984). *Handelen en verbeteren*. Meppel; Boom.